

การศึกษา: บททางไกลสำหรับผู้ใหญ่ : กศน: จากเอเชีย

ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอาด

แนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาผู้ใหญ่มากที่สุดแนวคิดหนึ่งในปัจจุบัน คือ แนวคิดเรื่อง “การศึกษาตลอดชีวิต” (Lifelong Education) ซึ่งถือว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการดำรงชีวิต เป็นกระบวนการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคนตั้งแต่เกิดจนตาย การศึกษาตามแนวคิดนี้มุ่งสนองตอบต่อความต้องการของสังคมและบุคคลทุกเพศทุกวัย ในอดีต ประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชีย ได้พยายามขยายโอกาสทางการศึกษาของผู้ใหญ่โดยการจัดให้มีโรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ขึ้นเป็นการเฉพาะ และอาศัยสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้บริการการศึกษาผู้ใหญ่เป็นกิจกรรมสมทบนอกเวลาเรียนตามปกติ ในระดับอุดมศึกษา สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ก็มักจะจัดให้มีการศึกษาภาคค่ำ หรือภาคสมทบสำหรับบุคคลภายนอก ทั้งนี้เพื่อขยายโอกาสการศึกษาผู้ใหญ่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่ผู้เรียนจะต้องเดินทางมารับการศึกษา ณ ที่ตั้งของสถานศึกษา ในบางประเทศ เช่น ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ ได้มีการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาภายนอก (Extramural Studies) โดยอาศัยการสอนทางไปรษณีย์ (Correspondence) เป็นหลัก นับว่าได้มีการใช้วิธีการสอนทางไกล เพื่อผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองแบบหนึ่ง

ในทศวรรษที่ผ่านมา หลายประเทศในภูมิภาคเอเชียได้ขยายโอกาสทางการศึกษาของผู้ใหญ่โดยการใช้การศึกษาระบบเปิด (Open Education) ได้มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาที่ใช้ระบบการสอนทางไกลโดยอาศัยสื่อประสมขึ้นเป็นการเฉพาะ เช่น มหาวิทยาลัยเปิดในประเทศปากีสถาน มหาวิทยาลัยเปิดในประเทศศรีลังกา มหาวิทยาลัยวิฑูและโทรทัศน์ในประเทศจีน มหาวิทยาลัยดิกิน ในประเทศออสเตรเลีย มหาวิทยาลัยทางอากาศในประเทศญี่ปุ่น (University of the Air) และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชในประเทศไทยเป็นต้น ในปัจจุบันหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประเทศอาเซียนได้ให้ความสนใจการศึกษาผู้ใหญ่ในระบบการสอนทางไกลเป็นอย่างมาก และคาดว่าจะมีสถาบันการศึกษาผู้ใหญ่แบบนี้เพิ่มขึ้นอีกหลายประเทศในอนาคตอันใกล้

บทความนี้เป็นบทความที่แปลจาก เรื่อง “The Education of Adults at a Distance: An Asian Perspective” ซึ่งผู้เขียนได้รับเชิญให้เสนอบทความดังกล่าวต่อที่ประชุมระหว่างประเทศซึ่งมหาวิทยาลัยเปิดแห่งประเทศไทยจัดขึ้นในโอกาสการฉลองครบรอบ 10 ปี ของมหาวิทยาลัย ณ ประเทศอังกฤษ บทความฉบับแปลเป็นภาษาไทยนี้ ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรก ในหนังสือ การอุดมศึกษา ’ 23 ซึ่งภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2523 การจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้มีการปรับปรุงถ้อยคำสำนวนให้เหมาะสมยิ่งขึ้นแต่สาระสำคัญคงเดิม

ในฐานะที่ ผู้เสนอบทความนี้มาจากสถาบันการสอนทางไกล ที่เพิ่งเปลี่ยนฐานะจากผู้คิดจะทำ (Intending doer) เป็น “ผู้เริ่มจัดทำ” (Beginner) ใครจะเสนอข้อคิดจากประสบการณ์ที่มีอยู่จำกัดเป็น 6 ประเด็น คือ

1. มีเหตุผลความจำเป็นอย่างไร ที่จะต้องจัดการศึกษาผู้ใหญ่ โดยใช้ระบบการสอนทางไกล ? ในประเทศที่กำลังพัฒนา โอกาสทางการศึกษาในระบบมักจะจำกัด การพัฒนาคุณภาพของประชากร เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศ จึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะให้โอกาสแก่คนส่วนใหญ่ซึ่งประกอบอาชีพการงานให้ได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วถึงและเป็นธรรมโดยไม่จำเป็นต้องแยกการเรียนออกจากการทำงาน วิธีการสอนทางไกลจะช่วยตอบสนองความต้องการได้กว้างขวางและประหยัด

2. จัดระบบการสอนทางไกลเพื่อใคร ? ประเทศที่กำลังพัฒนาในภูมิภาคเอเชียต้องเผชิญกับความต้องการโอกาสทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งของผู้ใหญ่ และผู้เยาว์ที่เพิ่งจบจากมัธยมศึกษา การจัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิด นอกจากจะมุ่งให้การศึกษาคู่ใหญ่โดยระบบการสอนทางไกลแล้ว ยังจำเป็นต้องสนองความต้องการของผู้ที่เพิ่งจบจากโรงเรียนมัธยมศึกษาด้วย การที่จะให้บริการการศึกษาแก่บุคคลสองกลุ่ม ซึ่งมีพื้นฐาน วัตถุประสงค์ และความต้องการต่างกัน ด้วยวิธีการเดียวกันเป็นปัญหาเชิงซ้อนที่มหาวิทยาลัยเปิด เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จะต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในขณะที่กลุ่มผู้ที่กำลังทำงานต้องการระบบที่จะเรียนและทำงานควบคู่กันไป กลุ่มผู้ที่เพิ่งจบจากมัธยมศึกษา เนื่องจากยังไม่มั่งคั่งและเคยชินกับการเรียนในชั้นเรียน ย่อมต้องการมาเรียนที่มหาวิทยาลัยเหมือนกับที่ปฏิบัติอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมดา (Conventional University) ถ้ามีทางเลือกได้โดยปลอดจากแรงผลักดันทางการเมือง มหาวิทยาลัยเปิดจะดำเนินการได้สะดวกกว่า ถ้ารับแต่ผู้ใหญ่ที่ทำงานอยู่แล้ว แต่ถ้าเลือกไม่ได้ อะไรจะเกิดขึ้น ?

3. จะจัดระบบการสอนทางไกลอย่างไร ? เมื่อเริ่มต้นโครงการ เราก็มักจะมองหาต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ได้พยายามศึกษาและดูงาน ณ มหาวิทยาลัยที่คิดว่าจะเป็นต้นแบบได้ เช่น มหาวิทยาลัยเปิดแห่งสหราชอาณาจักร แต่เมื่อไปศึกษาและดูงานมาเกือบทั่วโลก ในที่สุดก็ได้ข้อยุติว่า ไม่สามารถจะลอกเลียนแบบใครได้ จำเป็นต้องคิดค้นหารูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมในประเทศที่กำลังพัฒนา เทคโนโลยีทางสื่อสารมวลชนยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร สื่อมวลชนเช่น วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์มีใช้ในวงจำกัด ระบบการสอนทางไกล จำเป็นต้องพึ่งสื่อสิ่งพิมพ์ที่ส่งให้นักศึกษาทางไปรษณีย์มากกว่าสิ่งอื่น แหล่งวิทยุการในท้องถิ่นมีน้อย อาจจำเป็นต้องเพิ่มการสอนเสริมและอาจารย์สัญจรออกไปพบนักศึกษาให้มากขึ้น ในหลายประเทศใช้ภาษาประจำชาติเป็นสื่อการสอน การจะใช้เอกสารสิ่งพิมพ์ภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษร่วมกับมหาวิทยาลัยเปิดในประเทศพัฒนาแล้วก็ทำไม่ได้ ทำให้มีภาระเพิ่มขึ้นส่วนหนึ่งอาจจะใช้วิธีการแปล แต่ส่วนใหญ่ต้องผลิตและพัฒนาชุดการสอนสำหรับเรียนด้วยตนเอง (Self - Instructional Materials) ขึ้นใช้เอง เป็นข้อจำกัดของการแลกเปลี่ยนวัสดุการสอนระหว่างมหาวิทยาลัยเปิดด้วยกัน สิ่งที่แลกเปลี่ยนกันได้มาก เป็นเรื่องของความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจัด (Technical Know-how) มากกว่าวัสดุการสอน (materials)

4. จะรักษาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาได้เพียงใด ? นักวิชาการโดยเฉพาะคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยปิดรวมทั้งผู้ใช้บัณฑิตโดยทั่วไป เคยชินกับการศึกษาระบบปิด มักจะมีความสงสัยไม่เชื่อมั่นว่าการสอนทางไกลจะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ บัณฑิตที่จบอาจมีคุณภาพและมาตรฐานทางวิชาการต่ำกว่า

บัณฑิตของมหาวิทยาลัยทั่วไป จริงอยู่มหาวิทยาลัยเปิด เช่นของอังกฤษได้พิสูจน์แล้วว่าสามารถจะให้บริการ การศึกษาที่มีคุณภาพทัดเทียมมหาวิทยาลัยทั่วไป แต่ในประเทศที่กำลังพัฒนา มหาวิทยาลัยเปิดจะต้องอยู่ ภายใต้อำนาจกีดกันนาประการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำอย่างไรจึงจะสามารถพิสูจน์ให้ประชาชนยอมรับได้ ในเวลาอันรวดเร็ว

5. จะหลีกเลี่ยงความสูญเปล่า (Wastage) โดยไม่สร้างภาวะบัณฑิตล้นงาน (Surplus) ได้อย่างไร? ปัญหานี้เป็นปัญหาหนี้เสียประจักษ์ มหาวิทยาลัยเปิดในประเทศที่กำลังพัฒนา มักจะเผชิญปัญหา ทางสองแพร่ง กล่าวคือ จะมีผู้ต้อออก หรือไม่สำเร็จการศึกษาสูงกว่ามหาวิทยาลัยปิด นักเศรษฐศาสตร์ ก็มักจะตำหนิว่าเป็นการลงทุนที่สูญเปล่า แสดงว่ามหาวิทยาลัยเปิดมีความสูญเปล่าสูง ในขณะที่เดียวกัน ถ้ามหาวิทยาลัยเปิดจัดการศึกษาได้ดีมีประสิทธิภาพ ก็มีความหวังเกรงว่าจะเกิดภาวะบัณฑิตล้นงาน เนื่อง จากมีจำนวนนักศึกษามากกว่ามหาวิทยาลัยประเภทอื่น ๆ เพราะถ้าเป็นมหาวิทยาลัยเปิดอย่างแท้จริงก็มัก จะไม่จำกัดโอกาสของผู้ประสงค์จะเรียน ทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของ สังคม (Social Demand) กับความต้องการด้านกำลังคนของประเทศ (Manpower Requirements)

6. ภาวะแห่งความสำเร็จอยู่ที่ไหน? การจัดการศึกษาผู้ใหญ่โดยระบบการสอนทางไกลนั้น จะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณาจารย์ในประเทศที่กำลังพัฒนา ภาวะ การขาดแคลนคณาจารย์ที่มีคุณวุฒิเหมาะสมเป็นปัญหาอยู่แล้วสำหรับมหาวิทยาลัยโดยทั่วไป เมื่อมีการ จัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิด การคัดเลือกบุคลากรก็มักจะทำได้จำกัด แม้จะได้พยายามเลือกสรรผู้ที่มีคุณวุฒิทาง วิชาการอย่างพิถีพิถันอย่างไร คณาจารย์ที่มาร่วมงานเคยชินกับระบบการศึกษาแบบเดิม เป็นการยากที่จะ เปลี่ยนแนวความคิด วิธีการทำงานและสร้างความคิดในแนวใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนทางไกล เป็น ระบบเปิดที่ปฏิบัติระบบการสอนระดับอุดมศึกษาที่เคยยึดถือมาเป็นพันปีว่า การสอนเป็นพิธีกรรม ศักดิ์สิทธิ์ที่กระทำในท้องที่ปิดประตู (Sacred rite practised behind the closed door) คณาจารย์ที่จะมา ปฏิบัติงานในระบบเปิด จึงต้องมีความกล้าหาญและความถนัดเป็นพิเศษ งานเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดของ มหาวิทยาลัยเปิดในประเทศที่กำลังพัฒนา คือการสร้างทัศนคติ ค่านิยมใหม่ หรือการถอดวิญญาณคณาจารย์ เพื่อสวมวิญญาณนักวิชาการในรูปแบบที่เอื้อต่อการสอนทางไกล นับว่าเป็นภาระที่ยากยิ่ง

เมื่อถือว่าการพัฒนาบุคลากรคือภาวะแห่งความสำเร็จ ความร่วมมือระหว่างสถาบันอุดมศึกษา ที่ใช้ระบบการสอนทางไกล จึงน่าจะเน้นการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและความชำนาญ (Sharing of resources and expertise) เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของคณาจารย์เป็นสำคัญ จุดตั้งต้นที่สำคัญในการ พัฒนามหาวิทยาลัยเปิดก็คือ การมีคณาจารย์ที่มีทักษะ และวิญญาณนักวิชาการที่เอื้อต่อการสอนระบบเปิด (Great distance teachers are the beginning of open university development)

ผู้เขียนขอสรุปความเห็นเห็นว่ามหาวิทยาลัยเปิดโดยระบบการสอนทางไกลเป็นนวัตกรรม (innovation) ที่ช่วยสร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาผู้ใหญ่ (Democratization of Adults Education) เป็นสิ่งที่พูดง่ายแต่ทำยาก แต่ถึงแม้ว่าจะยากเพียงใด ก็เป็นสิ่งที่ต้องทำ และเป็นสิ่งที่ ทำทลายให้ทำมิใช่หรือ

ขอให้แสงประทีปแห่งการเรียนรู้จงลุกโชติช่วงตลอดไป

(Let's keep the lamp of learning burning)